



MALİ DURAN VARLIK HESAPLARININ ENVANTER ve DEĞERLEME İŞLEMLERİ

Serkan DOĞAN^(*)

1 - GİRİŞ

Dünyada şirketler arası yatırımların yaygınlaşmasının 1960'lı yıllarda başladığı görülmektedir. Ülkemizde de aynı yıllarda başlayan bu gelişme, 1980'lerden sonra hız kazanmıştır. Şirketler arası yatırımlar, günümüzde de gündemdeki yerini korumakta ve giderek artan bir yoğunlukta devam etmektedir. Bu durum, şirketlerin bilançolarındaki “**Mali Duran Varlıklar**” kalemlerinin büyük önem kazanmasını sağlamıştır.

Çalışmamızda mali duran varlıkların tanımı, hangi hesaplardan oluştuğu, işleyişi, envanteri ve değerlendirme esasları üzerinde durulmuştur.

2- MALİ DURAN VARLIK HESAPLARININ İŞLEYİŞİ

Uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunlu-

luklar nedeniyle elde tutulan ya da 1 yıllık süre içinde paraya çevrilme imkanı bulunmayan menkul kıymetlerle, hisse senedi çıkarmayan şirketlerdeki sermaye payları bu bölümdeki hesaplarda izlenir.¹

Mali duran varlıklar, duran varlıklar içerisinde yer almasından da anlaşılacağı üzere kısa süreli spekülasyon veya konjonktürden yararlanmak amacıyla elde tutulan varlıklar olmayıp uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklar nedeniyle elde tutulan uzun vadeli menkul kıymetler ve paraya dönüşme niteliğini kaybetmiş uzun vadeli menkul kıymetlerdir.

Dolayısıyla bir mali yatırımın, mali duran varlıklarda yer almasını gerektiren niteliği “satılabilirlik” değil, yönetimin uzun süreli olarak elde tutma kararıdır. Örneğin; istendiğinde paraya çevrilebilen devlet tahvili uzun süreli satılmama

^(*) Vergi Denetmen Yardımcısı

¹ SEVİLENGÜL, Orhan; “Genel Muhasebe”, Gazi Kitabevi, Ankara 2005, s:406

kararıyla alınmışsa Mali Duran Varlıkların ilgili hesabında yer almalıdır.²

Mali duran varlıklar Tekdüzen Hesap Planında (THP) aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır;

- Bağlı Menkul Kıymetler,
- İştirakler,
- Bağlı Ortaklıklar ve
- Diğer Mali Duran Varlıklar

2.1- Bağlı Menkul Kıymetler

İştiraklerdeki sermaye payları hesabında aranan asgari yüzdeleri taşımadığı için iştirakler hesabında izlenemeyen, ancak uzun vadede elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ile hisse senetleri dışında kalan ve uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklarla veya paraya dönüşme niteliği kayboduğu için elde tutulan menkul kıymetler bu hesapta izlenir.

Bu menkul kıymetler elde edildiğinde veya bu gruba devredilmesi gerektiğinde “ 240 Bağlı Menkul Kıymetler” hesabına borç; elden çıkarıldığında bu hesaba alacak kaydedilir.

İşletme, iştirak tanımına girmesi için yeterli oranda olmayan ancak sürekli olarak elde tutmayı düşündüğü bir hisse senedi alırsa veya dönen varlıklar bölümündeki “110 Hisse Senetleri” hesabında tutulan hisse senetlerinin uzun vadede elde tutulmasına veya ileride iştirak ya da bağlı ortaklığa dönüştürülmesine karar verirse söz konusu hisse senetlerinin bedeli bu hesaba alınır. Hisse senedi çıkarmayan şirketlere iştirak için gerekli oranın altında bir sermaye taahhüt edildiğinde veya böyle bir sermaye payı devralındığında

da da yapılan yatırım bu hesaba borç yazılır.

Bu hesaba alınan hisse senetleri elden çıkarılırsa, yeni pay almak suretiyle işletmenin şirketteki payı iştirak düzeyine yükselirse ya da uzun süreli olarak elde tutulmasından vazgeçilirse bu hesabın alacağına kaydedilir. Bu hesaptaki menkul kıymetlerin faiz tahakkuku, tahsil vb. diğer işlemleri dönen değerlerde yer alan menkul kıymetlerde olduğu gibidir.

2.2- İştirakler

İşletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık paylarının izlendiği hesaptır. İştiraklerden söz edebilmek için en az %10, en fazla %50 oranında oy hakkına ve sermaye payına sahip olunması gerekmektedir. Sermaye katılma payı %10’un üzerinde olsa dahi oy hakkı bakımından % 10’un altında bir iştiraktan söz edilememekte, bu tür uzun vadeli yatırımlar “Bağlı Menkul Kıymetler” içinde yer almaktadır.³

İştirak ilişkisi sağlayan hisse senetleri ve ortaklık payları 49 Seri Numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği’nde aşağıdaki gibi açıklanmıştır;

- Anonim şirketlerin hisse senetleri (Sermaye Piyasası Kanunu’na göre kurulan yatırım ortaklıkları hisse senetleri dahil),
- imited şirketlere ait iştirak payları dahil,
- Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komanditer ortaklarına ait ortaklık payları,
- İş ortaklıkları ve adi ortaklıklara ait ortaklık paylarıdır.

² ARZOVA, Burak, “Mali Duran Varlıkların Uluslar arası Muhasebe Standartları ve Türkiye Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması” Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 178, s:139

³ ÖZTÜRK, Bünyamin, “Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri”, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara 2006, s:90

İşletmenin diğer işletmelere ortak olmak amacıyla yaptığı sermaye yatırımları “242 İştirakler” veya “245 Bağlı Ortaklıklar” hesaplarında izlenir. İşletmenin sermayesine katıldığı şirketteki payı veya oy hakkı %50’ye kadar olduğunda; katılma payı “242 İştirakler” hesabına alınır iştirakin hisse senedi çıkarmış olup olmaması kullanılacak hesabı değiştirmez ve uzun vadeli bir yatırım niteliğindeki iştirak ödemesi karşılığında alınan söz konusu hisse senetleri, hisse senetleri hesabına kaydedilmez.

Örnek: Z A.Ş. iştirak amacıyla T A.Ş.’nin sermayesinin % 35’ini temsil eden kısmını 5000,00 TL’ye satın almayı taahhüt etmiş ve bir süre sonra taahhüdünün 2.500,00 TL’lik kısmını bankadan ödemiştir.

		/		
242 İştirakler			5.000,00	
	243 İştiraklere Ser. Taah.			5.000,00
Taahhüt işleminin yevmiye kaydı				
		/		
		/		
243 İştiraklere Ser. Taah.			2.500,00	
	102 Bankalar			2.500,00
Taahhüt edilen sermaye payının 2.500,00 TL.’lik kısmının ödenmesi				
		/		

2.3- Bağlı Ortaklıklar

İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak %50 oranından fazla sermaye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştirakler “Bağlı Ortaklık” olarak nitelendirilmektedir.⁴ Bağlı ortaklığın sahipliğinin belirlenmesinde tanımda belirtilen kıstaslardan, yönetim çoğunluğunu seçme hakkı, esas alınmaktadır.

Bu hesabın gerek işleyişi ve gerekse dönem sonu envanter ve değerleme işlemleri iştirakler hesabına çok benzemektedir. İştirakler hesabı için belirtilen hususlar burada da geçerli olacaktır. İştirakler ve bağlı ortaklıklar arasındaki fark oran yönündendir.

2.4- Diğer Mali Duran Varlıklar

Bağlı Menkul Değerler, İştirakler ya da Bağlı Ortaklıklardan hiçbirinin kapsamına girmeyen özellikle kendi bölümlerinde tanımlanmayan diğer mali duran varlıklara burada yer verilir.

3- MALİ DURAN VARLIKLARDA KARŞILIK AYRILMASI

Karşılık ayrılmasındaki temel amaç ihtiyatlılık prensibi gereğince işletmenin bu değer kayıpları karşısında ortaya çıkan riskleri göz önüne almasıdır.

⁴ ARZOVA, Burak, a.g.e. s:140

Mali Duran Varlıklar hesap grubunda yer alan karşılık hesapları aşağıdaki gibidir;

241 Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı

244 İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

247 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

249 Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı

Değer azalışları "654 Karşılık Gideri" hesabına gider kaydı karşılığında ilgili karşılık hesabına alacak kaydı düşülür. İşletmeye ait olan iştirak payı elden çıkarıldığında veya değer düşüklüğünün gerçekleşmesi durumunda "644 Konusu Kalmayan Karşılıklar" hesabına alacak kaydı, söz konusu hesaba borç kaydı düşülür. Ancak karşılığı ayrılan iştiraklerin hisse senetlerinin satılması veya ortaklık payının devredilmesi durumunda oluşan zarar ile mevcut durum karşılaştırılır. Zararı aşan karşılık kar yazılır. Zararın mevcut karşılıktan büyük olması halinde fark "659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar" hesabına alınır. Bu gibi karşılık gideri kanunen kabul edilmeyen gider olduğundan mali kara ilave edilmelidir.⁵

4- MALİ DURAN VARLIKLARIN DEĞERLEMESİ

Bağlı menkul kıymetler arasında yer alan hisse senedi, tahvil, bono vb. menkul kıymetler ile ortaklık payları hisse senedi ile temsil edilen iştirakler ve bağlı ortaklıklar aynı dönen varlıklar arasında yer alan menkul kıymetler gibi değerlendirilir.

Hisse senetleri ile temsil edilmeyen ortaklık payları, şahıs işletmelerinde, işletme için haiz olduğu değerle, sermaye şirketlerinde ise maliyet

bedelini geçmeyecek bir bedelle değerlendirilir.

4.1- Bağlı Menkul Kıymetlerin Değerlemesi

Bağlı menkul kıymetler, dönen varlıklar hesap grubunda yer alan menkul kıymetler gibi değerlendirilir. VUK.nun 279. maddesine göre; hisse senetleri ile fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde olduğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır.

Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeliyle değerlendirilir.

Bağlı menkul kıymet değer artışları 549 Özel Fonlar hesabına kaydedilir. Sonraki dönemlerde meydana gelen değer azalışları öncelikle bu fondan karşılanır, artan kısım için ise karşılık ayrılarak gider kaydedilir.

4.2- İştirakler ve Bağlı Ortaklıkların Değerlemesi

Vergi Usul Kanunu'nda iştiraklerin değerlendirilmesi konusunda özel bir hüküm yoktur. Bu nedenle değerlemenin 289. madde hükmü uyarınca mukayyet değerle yapılması gerekir. Bu nedenle iştirakler, bağlı ortaklıklar dönem sonlarında kayıtlı değerle dikkate alınır. İştiraklerle ilgili

⁵ ÖZTÜRK, Bünyamin, a.g.e. s:94

esas değerleme sorunu bedelsiz alınan hisse senetlerinin kayda alınmasında ortaya çıkmaktadır. Bedelsiz alınan hisse senetleri veya ortaklık payları nominal değer üzerinden ilgili iştirakler/bağlı ortaklıklar hesabına alınmakta, alacaklı hesap olarak "529 Diğer Sermaye Yedekleri" hesabı kullanılmaktadır.⁶

Vergi Usul Kanunu'na göre hisse senetleri ile temsil edilen iştirak payları, alış değeri ile değerlendirilir. Hisse senedi ile temsil edilmeyen iştirak paylarının değerlendirilmesi VUK'nda özel olarak düzenlenmemiştir. Söz konusu iştirak payları borsa rayici ile değerlendirilemeyeceğinden, bu payların kayıtlı değeri ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.3- Diğer Mali Duran Varlıkların Değerlemesi

Diğer Mali Duran Varlıklar Hesabının değerlendirme işlemleri de VUK'nun 279. maddesi gereğince hisse senedi ve tahvillerin değerlendirilmesi ile aynı şekildedir.

5- SONUÇ

Günümüzde şirketlerarası yatırımların artması şirketlerin bilançolarındaki "**Mali Duran Varlıklar**" kalemlerinin büyük önem kazanmasını sağlamıştır.

Dönem sonlarında mali duran varlıklar için ayrılan değer düşüklüğü karşılıkları VUK açısından kanunen kabul edilmeyen gider kabul edildiklerinden, Kurumlar Vergisi beyannamesinde ticari kardan mali kara geçilirken bu karşılıkların matraha ilave edilmesi gerekmektedir.

Vergi Usul Kanunu'na göre hisse senetleri ile temsil edilen iştirak payları, alış değeri ile değeri-

lenmektedir. Hisse senedi ile temsil edilmeyen iştirak paylarının değerlendirilmesi VUK'nda özel olarak düzenlenmemiştir. Söz konusu iştirak payları borsa rayici ile değerlendirilemeyeceğinden, bu payların kayıtlı değeri ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ARZOVA, Burak, "Mali Duran Varlıkların Uluslar arası Muhasebe Standartları ve Türkiye Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması" Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 178.
- GÜZEL, Bayram, "İştirakler ve Bağlı Ortaklıkların Değerlemesi" Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:232
- ÖZTÜRK, Bünyamin, "Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri", Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara 2006.
- SEVİLENGÜL, Orhan; "Genel Muhasebe", Gazi Kitabevi, Ankara 2005.
- KARAABALI Demet, HATİPOĞULLARI Kübra, "Mali Duran Varlık Hesaplarının İşleyişi, Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi", Vergi Raporu, Sayı 111 Aralık 2008

⁶ ÖZTÜRK, Bünyamin, a.g.e. s:99